

Tomasz Młynarski,

radca prawny, Biuro Rzecznika Ubezpieczonych

Dochodzenie roszczeń od ubezpieczyciela w procesie cywilnym – vademecum powoda – część 1

Ostatecznej, wiążącej oceny zasadności stanowiska zakładu ubezpieczeń o całkowitej lub częściowej odmowie zaspokojenia zgłoszonych mu roszczeń jest władny dokonać sąd powszechny w drodze procesu cywilnego, jako że spór dotyczący odpowiedzialności ubezpieczyciela za szkodę ma charakter cywilnoprawny. Ubezpieczyciel, informując na piśmie osobę zgłaszającą roszczenie, że świadczenie nie przysługuje lub przysługuje w innej wysokości niż określona w zgłoszonym roszczeniu, ma w związku z tym obowiązek pouczyć ją o możliwości dochodzenia roszczeń na drodze sądowej.

Właściwość rzeczowa i miejscowa sądu

Podstawowym zagadnieniem, jakie wiąże się z wniesieniem powództwa, jest poprawne określenie sądu właściwego do rozpoznania danej sprawy. W sprawach o prawa majątkowe, a takimi są spory z ubezpieczycielem o zapłatę świadczenia ubezpieczeniowego (odszkodowania, zadośćuczynienia, renty itd.), właściwe są co do zasady sądy rejonowe (jest to tzw. właściwość rzeczowa). Jeżeli jednak wartość przedmiotu sporu przewyższa siedemdziesiąt pięć tysięcy złotych, wówczas właściwy jest już sąd okręgowy. Jak wyliczyć wartość przedmiotu sporu? W sprawach o roszczenia pieniężne wartość przedmiotu sporu stanowi po prostu podana kwota pieniężna, do której nie wlicza się odsetek żądanych obok roszczenia głównego. Jeżeli powód dochodzi pozwem kilku roszczeń, wówczas zlicza się ich wartość. Natomiast w sprawach o prawo do świadczeń powtarzających się, takich np. jak renta, wartość przedmiotu sporu stanowi suma świadczeń za jeden rok, a jeżeli świadczenia trwają krócej niż rok – za cały czas ich trwania.

Jeśli zaś chodzi o stwierdzenie, który dokładnie sąd rejonowy lub okręgowy jest właściwy do rozpoznania danej sprawy (tzw. właściwość miejscowa), to podstawową zasadą obowiązującą w procesie jest konieczność wytoczenia powództwa przed tym sądem, w którego okręgu

pozwany ma miejsce zamieszkania bądź siedzibę (określa się to mianem właściwości ogólnej). Co jednak bardzo istotne, powództwo o roszczenia wynikające z umów ubezpieczenia (lub obejmujące roszczenia z tytułu tych ubezpieczeń) można wytoczyć nie tylko według przepisów o właściwości ogólnej, lecz też przed sąd właściwy dla miejsca zamieszkania lub siedziby ubezpieczającego, ubezpieczonego, poszkodowanego, uposażonego lub uprawnionego z umowy ubezpieczenia.

Lista sądów powszechnych wraz z ich danymi teleadresowymi jest dostępna na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości.

Warunki formalne pozwu

Kodeks postępowania cywilnego stawia pewne minimalne wymogi, które musi spełnić każde pismo procesowe. Powinno ono zawierać:

- oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
- oznaczenie rodzaju pisma (np. „pозew”, „zażalenie”, „apelacja”);
- osnovę wniosku lub oświadczenia oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności;
- podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika;
- wymienienie załączników.

Gdy pismo procesowe jest pierwszym pismem w sprawie, a takim jest zazwyczaj pozew, powinno ponadto zawierać:

- oznaczenie przedmiotu sporu;
- oznaczenie miejsca zamieszkania lub siedziby i adresy stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników;
- począwszy od dnia 7 lipca 2013 r. również numer PESEL lub NIP powoda będącego osobą fizyczną, jeżeli jest on obowiązany do jego posiadania lub posiada go nie mając takiego obowiązku, a w przypadku powoda niebędącego osobą fizyczną – numer w Krajowym Rejestrze Sądowym lub w razie jego braku numer w innym właściwym rejestrze, ewidencji lub NIP.

Każde kolejne pismo procesowe powinno z kolei zawierać sygnaturę akt. Natomiast pozew powinien czynić zadość wszystkim wymienionym poprzednio warunkom, a ponadto zawierać:

- dokładnie określone żądanie, a w sprawach o prawa majątkowe także oznaczenie wartości przedmiotu sporu, chyba że przedmiotem sprawy jest oznaczona kwota pieniężna,
- przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie, a w miarę potrzeby uzasadniających również właściwość sądu.

Do pozwu należy dołączyć jego odpis i odpisy załączników przeznaczone dla strony przeciwnej, a także potwierdzenie uiszczenia opłaty sądowej oraz dokument pełnomocnictwa, jeżeli pozew wnosi pełnomocnik, który przedtem pełnomocnictwa nie złożył. Pozew może ponadto zawierać wnioski o zabezpieczenie powództwa, nadanie wyrokowi rygoru natychmiastowej wykonalności czy przeprowadzenie rozprawy w nieobecności powoda, a także wnioski służące do przygotowania rozprawy, np. o wezwanie na rozprawę wskazanych przez powoda świadków i biegłych, dokonanie oględzin, polecenie pozwanemu dostarczenia na rozprawę dokumentu potrzebnego do przeprowadzenia dowodu a będącego w jego posiadaniu, bądź też przedmiotu oględzin, zażądanie na rozprawę dowodów znajdujących się w sądach, urzędach lub u osób trzecich.

W przypadku dochodzenia przez poszkodowanego roszczeń z ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej możliwe są różnorakie konfiguracje po stronie pozwanej, a więc dopuszczalne jest pozwanie zarówno samego ubezpieczyciela, jak i samego ubezpieczonego (osoby ponoszącej odpowiedzialność odszkodowawczą za szkodę), ale też jednocześnie pozwanie ubezpieczyciela i ubezpieczonego. Jeżeli jednak dochodzi do postępowania sądowego o naprawienie szkody objętej ubezpieczeniem obowiązkowym odpowiedzialności cywilnej, a ubezpieczyciel nie zostaje pozwany, wówczas niezbędne jest jego przypożwanie, które umożliwi ubezpieczycielowi przystąpienie do toczącego się postępowania i działanie we własnym imieniu.

W razie braków formalnych pozwu lub nieuiszczenia należnej od niego opłaty, sąd wzywa stronę do uzupełnienia braków lub opłacenia pozwu w terminie tygodniowym, pod rygorem zwrócenia go.

Wzory pism procesowych, w tym również pozwów, dostępne są na stronie internetowej Rzecznika Ubezpieczonych.

Tryby odrębne – postępowanie uproszczone i upominawcze

Zgodnie z kodeksem postępowania cywilnego, jeżeli przepis szczególny tak stanowi, pisma procesowe wnosi się na urzędowych formularzach, dostępnych w siedzibach sądów oraz na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości. Dotyczy to przede wszystkim procedowania danej sprawy w ramach postępowania uproszczonego. Znajduje ono zastosowanie m.in. w sprawach należących do właściwości sądów rejonowych o roszczenia wynikające z umów (w tym umów ubezpieczenia), jeżeli wartość przedmiotu sporu nie przekracza dziesięciu tysięcy złotych. Wówczas pozew, odpowiedź na pozew, sprzeciw od wyroku zaocznego i pismo zawierające wnioski dowodowe muszą zostać sporządzone właśnie na urzędowych formularzach.

W postępowaniu tym obowiązuje szereg odmiennych zasad. Jednym pozwem można dochodzić tylko jednego roszczenia, a połączenie kilku roszczeń jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy wynikają z tej samej umowy lub umów tego samego rodzaju. Niedopuszczalna jest też zmiana powództwa. Jeżeli natomiast sąd uzna, że ściśle udowodnienie wysokości żądania jest niemożliwe lub nader utrudnione, może w wyroku zasądzić odpowiednią sumę według swej oceny, opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy. Jeśli jednak sąd uzna, że sprawa jest szczególnie zawiła lub jej rozstrzygnięcie wymaga wiadomości specjalnych, a w konsekwencji dopuszczenia opinii biegłego, rozpoznaje ją w zwykłym trybie.

Innym jeszcze trybem, który warto w tym miejscu omówić, jest postępowanie upominawcze, należące do właściwości zarówno sądów rejonowych, jak i okręgowych. Jest ono wdrażane z urzędu, dlatego też umieszczenie w pozwie wniosku o rozpoznanie sprawy w postępowaniu upominawczym nie jest niezbędne, choć oczywiście dopuszczalne. Kodeks postępowania cywilnego stanowi, że jeśli powód dochodzi roszczenia pieniężnego, sąd może rozpoznać sprawę na posiedzeniu niejawnym i wydać nakaz zapłaty. Nie można tego jednak uczynić, jeżeli w świetle treści pozwu roszczenie jest oczywiście bezzasadne, przytoczone okoliczności budzą wątpliwość, zaspokojenie roszczenia zależy od świadczenia wzajemnego, bądź miejsce pobytu pozwanego nie jest znane albo gdyby doręczenie mu nakazu nie mogło

nastąpić w kraju. W takich przypadkach sąd kieruje sprawę do postępowania zwykłego i wyznacza rozprawę.

W nakazie zapłaty wydanym w postępowaniu upominawczym sąd nakazuje pozwanemu, żeby w ciągu dwóch tygodni od jego doręczenia zaspokoił roszczenie w całości wraz z kosztami albo w tym terminie wniósł sprzeciw do sądu. W razie prawidłowego wniesienia sprzeciwu, nakaz zapłaty traci moc, a sąd wyznacza rozprawę i zarządza doręczenie powodowi sprzeciwu razem z wezwaniem na rozprawę.

Koszty procesu

W sprawach o prawa majątkowe od pozwu pobiera się opłatę stosunkową w wysokości 5% wartości przedmiotu sporu, jednak nie mniej niż 30 zł i nie więcej niż 100 000 zł. Końcówkę opłaty należy zawsze zaokrąglić w górę do pełnego złotego. W odrębny sposób zostały natomiast ustalone opłaty w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym. W takich przypadkach pobiera się opłatę stałą uzależnioną od wartości przedmiotu zaskarżenia:

- do 2000 złotych - 30 złotych;
- ponad 2000 zł do 5000 zł – 100 zł;
- ponad 5000 zł do 7500 zł – 250 zł;
- ponad 7500 zł – 300 zł.

Od pisma wniesionego w sprawie o prawa majątkowe, w której wartości przedmiotu sprawy nie da się ustalić w chwili jej wszczęcia, przewodniczący określa z kolei opłatę tymczasową.

Opłatę sądową należy uiścić przy wniesieniu do sądu pisma podlegającego opłacie – w formie bezgotówkowej na rachunek bieżący dochodów sądu albo w formie wpłaty gotówkowej, bezpośrednio w kasie sądu lub w formie znaków opłaty sądowej o odpowiedniej wartości.

Sąd ma jednakże możliwość zwolnienia strony od kosztów sądowych. Osoba fizyczna może się domagać takiego zwolnienia, jeżeli złoży oświadczenie, z którego wynika, że nie jest w stanie ich ponieść bez uszczerbku utrzymania koniecznego dla siebie i rodziny. Do wniosku o zwolnienie od kosztów sądowych powinno zostać dołączone oświadczenie obejmujące

szczegółowe dane o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania osoby ubiegającej się o zwolnienie od kosztów – na ustalonym formularzu, dostępnym w siedzibach sądów oraz na stronie internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości. Sąd może przyznać zwolnienie od kosztów sądowych także osobie prawnej lub jednostce organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną, jeżeli wykazała, że nie ma dostatecznych środków na ich uiszczenie. Wniosek o przyznanie zwolnienia od kosztów sądowych należy zgłosić na piśmie lub ustnie do protokołu w sądzie, w którym sprawa ma być wytoczona lub już się toczy. Możliwe jest zatem złożenie takiego wniosku zarówno wraz z wniesieniem pozwu, jak i jeszcze zanim powództwo zostanie wytoczone.

Strona w całości zwolniona od kosztów sądowych nie uiszcza opłat sądowych i nie ponosi wydatków, które obciążają tymczasowo Skarb Państwa. Sąd może zwolnić stronę od kosztów sądowych również w części, jeżeli strona jest w stanie ponieść tylko część tych kosztów. Zwolnienie od kosztów sądowych nie zwalnia jednak strony, która przegrała sprawę, od obowiązku zwrotu kosztów procesu przeciwnikowi, w tym wynagrodzenia dla jego adwokata lub radcy prawnego. Jedynie w przypadkach szczególnie uzasadnionych sąd może zasądzić od strony przegrywającej tylko część kosztów albo nie obciążać jej w ogóle kosztami.

W postępowaniu cywilnym obowiązuje zasada, zgodnie z którą strona przegrywająca sprawę ma obowiązek zwrotu kosztów procesu przeciwnikowi, o ile ten o to wnioskował. Do kosztów tych należy zaliczyć przede wszystkim opłatę sądową wnoszoną wraz z pozwem oraz wynagrodzenie dla adwokata lub radcy prawnego reprezentującego stronę wygrywającą, ale też inne udokumentowane koszty i wydatki (np. kwotę 17 zł wynikającą z opłaty skarbowej od dokumentu pełnomocnictwa). Koszty te obejmują również wynagrodzenie biegłych sądowych powołanych w danej sprawie, przy czym na ogół zaliczkę na poczet ich wynagrodzenia sąd żąda od strony wnoszącej o dopuszczenie takiego dowodu, całość zaś kosztów wynagrodzenia biegłych rozlicza się w momencie wyrokowania.

W razie częściowego tylko uwzględnienia żądań koszty zostają przez sąd wzajemnie zniesione albo stosunkowo rozdzielone. Wówczas, jak powszechnie się przyjmuje, podstawę obliczeń przy podziale kosztów stanowi suma należności obu stron, dzielona proporcjonalnie do stosunku, w jakim strony utrzymały się ze swymi roszczeniami lub obroną. Otrzymane w rezultacie kwoty stanowią udziały stron w całości kosztów. Sąd może jednak obciążyć jedną ze stron obowiązkiem zwrotu wszystkich kosztów, jeżeli jej przeciwnik uległ tylko co do

nieznaczej części swego żądania albo gdy określenie należnej mu sumy zależało od wzajemnego obrachunku lub oceny sądu. W orzecznictwie przyjmuje się, że również wtedy, gdy przepisy prawa cywilnego nie zawierają ścisłego kryterium do określenia wysokości żądania (np. zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę, stosowne odszkodowanie dla najbliższego członka rodziny zmarłego), a żądanie zostało uwzględnione jedynie częściowo, sąd może obciążyć jedną ze stron obowiązkiem zwrotu wszystkich kosztów procesu, chyba że zostało ono uwzględnione jedynie w niewielkim zakresie. Zwrot kosztów należy się z kolei pozwanemu, pomimo uwzględnienia powództwa, jeżeli nie dał powodu do wytoczenia sprawy (np. powód przed wszczęciem procesu w ogóle nie występował do niego z żądaniem zaspokojenia swoich roszczeń) i uznał przy pierwszej czynności procesowej żądanie pozwu.